

JÓZSEF ATTILA

Az egységfront körül

Nem ismeretlen az irodalmárok és történészek számára József Attila közel nyolcvanöt évvel ezelőtti tanulmánya. Különösen nem a *Múltunk* és jogelődje, a *Párttörténeti Közlemények* olvasói előtt, hiszen több publikációban szóba került az elmúlt hat évtized során (bár a rendszerváltozás óta alig). Maga az eredeti József Attila-szöveg¹ mégis szinte kiesett a köztudatból. Mostani közreadását azonban nem csupán ez, valamint letagadhatatlan időszerű konnotációja indokolja, hanem mindenekelőtt az, hogy egy kutatócsoport (Tverdota György, Veres András, N. Horváth Béla, Bókay Antal és Agárdi Péter) fiatalok bevonásával hamarosan nyomdába adja a költő 1930 és 1937 közötti tanulmányainak és cikkeinek kritikai kiadását. Az *OTKA 105626 sz. programjának* támogatásával készülő munka az 1923–1930 közötti korszak József Attila-írásait tartalmazó, Horváth Iván és Tverdota György szerkesztésében megjelent kétkötetes kritikai kiadás folytatása.² Az *egységfront körül* gondolati, ideológiai „folytatásának” tekinthető József Attila *A szocializmus bölcsellete* (1934) című esszéje, amelynek szövegkritikai és recepció-

¹ JÓZSEF Attila: *Tanulmányok és cikkek 1923–1930. Szövegek.* Közzéteszi HORVÁTH Iván vezetésével BARTA András et al. Osiris Kiadó, Budapest, 1995; TVERDOTA György: *József Attila: Tanulmányok és cikkek 1923–1930. Magyarázatok.* Osiris Kiadó, Budapest, 1995.

² A tanulmány első megjelenése: JÓZSEF Attila: Az egységfront körül. *Uj Harcos*, 1933/3. sz. (május) 38–44. Teljes névaláírás a cikk alatt: „József Attila”; a keletkezés ideje: 1933. március és május között.

történeti földolgozását két évvel ezelőtt az *Eszméletben* – egyfajta előzetesként – adtam közre.³

A jelen publikáció *Az egységfront körül* komplex földolgozásából a befogadástörténeti fejezetet emeli ki, s természetesen – a szöveghibák javításával és modern helyesírással – közli az eredeti József Attila-tanulmányt. Terjedelmi és műfaji okokból elhagyom a részletes textológiai összehasonlításokat és a szövegkritikai jegyzeteket, az – egyébként szinte krimi izgalmasságú – keletkezéstörténetet és a kontextus bemutatását, a József Attila más írásaival bizonyítható kapcsolatok részletezését, a tanulmány eszme-, illetve politikatörténeti elhelyezését, a tárgyi és szövegmagyarázatokat, a József Attila írásában szereplő nevek, irodalmi idézetek, címek, forrás- és analógiautalások „megfejtését”. Ezekre a „hiányzó” fejezetekre itt azért utalok, hogy a *Múltunk* olvasói ízelítőt kapjanak a modern kritikai kiadás eszköztárából és kötelezettségeiből, s lássák, milyen feltáró munka előzi meg a recepciótörténetet.⁴

Az olvasó számára bizonyosan van némi áthallásos aktualitása a költő egykori írásának és recepciótörténetének, de ez már a mai olvasat kulturális, sőt politikai diskurzusának lehetne a tárgya, s nem a szaktudományos profilú *Múltunk* hátsábjaira való. Viszont politika-, ideológia- és művelődéstörténeti szempontból annál inkább tanulságos és idekívánkozik a József Attila-írás recepciója, elhallgatásokkal, hamisításokkal, mentegető interpretációkkal, legitimációs igazolásokkal átszótt utóélete – az államszocializmus évtizedeiben s azóta.

Agárdi Péter

³ JÓZSEF Attila: *A szocializmus bölcelete* (1934). Mutatvány a költő 1930 és 1937 közötti tanulmányainak és cikkeinek készülő kritikai kiadásából. Szerk. és közreadja: AGÁRDI Péter. *Eszmélet*, 105., 2015. tavasz, melléklet.

⁴ *Az egységfront körül* teljes, közel két ívet kitevő szövegkritikai anyagának, dokumentációjának, mellékleteinek előkészítő és szerkesztő munkájában a kutatócsoport említett senior tagjain kívül Béres Judit, Csókás Máté, H. Nagy Boglárka, Sárközi Éva és Török Sándor Mátyás működött közre. Egy-egy adat, hivatkozás kapcsán több kutató, filológus és történész is segítségünkre volt, ezúton is hálás vagyok hozzájárulásukért. Köszönöm Török Sándor Mátyás szerkesztői hozzájárulását a *Múltunk* számára készített változathoz.

Az egységfront körül*

Érzelmeinek ha utat enged az ember, megrendül ama forró vágy láttán, amely az öntudatos munkásokban kél az egységfront után. Az „egységfront” elképzelése azonban igen határozatlan – mégsem kétséges, hogy tartalma szerint a munkásság egységének „helyreállításáról” van szó. A lényeg ez, jöllehet gyakorlatilag csak a különböző ideológiájú munkásszervezetek esetről-esetre történő együttműködését állítja elének határozott követelés. Jó lesz leszögezni, hogy az a követelés nem elméleti. Gyakorlati harcokból fakad, s inkább azt mondhatnánk, hogy éppen az elmélet – illetve a munkásokra valóban ható elméletek különbözősége, egyszóval a munkásosztály egységének ideológiai kuszasága – akadályozza meg az egységfront létrejövetelét. Ebből a megállapításból két fontos tanulságot szűrhetünk le. Az egyik az, hogy a valóságos egység – ha egyelőre részlegesen is – útban van, hiszen követelménye a gyakorlati harcokból adódik s éppen a munkásokat tölti el, nem pedig az önnön marxizmusukba beleveszett hivatásos forradalmárokat s nem kevésbé hivatásos „réalpolitikuskokat”. Ők az egységfrontot saját pártjuk és frakciójuk különleges előnyeinek szempontjából mérlegelik, természetesen „az egész proletárság érdekeit tartva szem előtt”. Erre vall macskaóvatosságú taktikázásuk –, mintha számukra az egységfront (a mai körülmények között) túl forró kása lenne. A másik tanulság pedig az, hogy a mai, a munkásmozgalomban ténylegesen érvényesülő elméletek egyike sem, tehát a tudományos szocializmusnak sem a jobboldali, sem a baloldali pártszerű és pártos értelmezése nem alkalmas az osztályharcos munkásság egyesítésére.

„Az osztályharcos munkásmozgalomnak a szoc. dem. vezérek **áruló politikája által széttört egységet helyre kell állítania**” (Egységfront-füzetek 1. – kiemelés az eredetiben) – halljuk egyfelől, másfelől pedig erőnek erejével arról akarnak fölvilágosítani bennünket, hogy „Moszkva bolsevista bérencei”

* A cikk hozzászólás az egységfront kérdéséhez, az író és nem a szerkesztőség fölfogását adja. [Az Új Harcos szerkesztőjének eredeti lábjegyzete]

törték meg a munkásság egységét s azt kell helyreállítani; mégpedig a demagógia kizárásával –, mondja a demagógia. Sietek tehát megjegyezni, hogy a kifejezés maga is megtévesztő. A munkásság egységét „*helyreállítani*” nem lehet, hiszen a munkásság egységes nem volt soha. Ne essünk áldozatul annak a balhiedelemnek, amely szerint a III. Internacionálé megszületése előtt a munkásság egységes volt. Ha így lett volna, a III. Internacionálé nem jött volna létre. Ehhez vegyük hozzá, hogy a II. Internacionálé akkor is legfőljebb csak *névelegesen* képviselhette az egész munkásosztály érdekeit, ha belső ellentéteitől eltekintünk, hiszen *a valóságban csak maga a munkásosztály állhat helyt a munkásosztály érdekeiért.* (Meg kellett volna már tanulnunk, hogy a munkásosztályt csak maguk a munkások szabadíthatják fel, tehát nem a revizionista politikusok és nem a hivatásos forradalmárok.) A munkásság egészére kiterjedő egységet nem ismer ez ideig a munkásmozgalom története, s mi több, ilyen egység létre sem jöhet a végső küzdelem döntő pillanatáig. Pillanaton olyan helyzet értendő, amely az összes társadalmi erőkből ered, amelyben tehát tevékeny részt vesznek mind a proletár, mind a nem proletár (kispolgári, burzsoá, ellenforradalmár stb.) erők. A munkásság egysége így nem a munkáspártokon és frakciókon múlik, a jobb- és baloldal egymást vádolva csak arról tesz tanúságot, hogy nem értette meg vagy nem alkalmazza a tudományos szocializmust, vagyis *még mindig nem valósult meg a tudományos szocializmus elméletének és a munkásmozgalom gyakorlatának egysége.* A marxizmus előtti szocialista és kommunista elméletek éppen azért voltak utópisták, mert nem tartalmazták a szocializmus és a munkásmozgalom közös sorsának, azaz végső fokon összeforrásuk történeti szükségességének fölismerését. Ezt a fölismerést, amely a szocializmust tudományossá teszi, Marxnak és Engelsnek köszönhetjük, más szóval az ő tanításuk *elmélete egyfelől a szocializmusnak, másfelől a munkásmozgalomnak.* Erről fontos megemlékeznünk, mert így élénk tárul, hogy szocializmus és munkásmozgalom nem azonosak, hanem ún. dialektikus egységet alkotnak a történelemben. A kettő összetévesztése zavartkeltő, hiszen proletárság és burzsoázia is egysé-

get alkotnak (a kapitalizmust), de nem azonosak. (A polgári jogi ideológia azonosnak veszi őket, amikor a törvény előtti egyenlőségről szólva nem vesz tudomást a valóságos különbségről.) Ebből adódik, hogy a szocialista bérmunkások rosszul teszik, valahányszor a végcél szempontjából mérlegelik teendőiket és határoznak el vagy utasítanak vissza konkrét harci akciókat. Ilyen esetek legfőljebb tapasztalatokkal gazdagítják, de nem viszik egy lépéssel sem a „végcél”, a szocializmus megvalósítása s így a munkásosztály egysége felé őket. De megfordítva – közvetlen harci akció az üzemekben, naponta közvetlenül adódó követelésekért –, kikerülhetetlenül a szocialista végcélba torcollik. Úgy gondolom, hogy a munkások föllépése egy üzemben tiszta mosdóért és törülközőért *a munkások tudatától* – vagy mint mondani szokták: ideológiai zavarosságától, illetve „ál-marxizmusától” stb. – *függetlenül* út az egység és a szocializmus felé; míg „egységfrontért” vagy más *eszményi, ideális* céllért való harc sem az eszmény megközelítésére, sem gyakorlati, tehát valóságos előny kivívására nem alkalmas. *Az egész osztály egysége úgy valósul meg, ha nem érte küzdenek, hanem olyan célokért, amelyekre nézve már konkrét egység található a munkások között.* A dolog dialektikája egyszerű: ha egységfrontért küzdenek munkások, akkor egyéb ellenfél híján, egymás ellen harcolnak, s így még a munkahelyeken adódó, tehát meglevő részleges egységet is megszüntetik, míg ha „törülközőért és mosdóért” harcolnak, a harcot a tőkés ellen viszik, tehát szükségszerűen egységet hoznak létre maguk között. Az osztály egysége eszmény, ideál –, a tudományos szocialistáknak rendelkezniük kellene azzal az ismerettel, hogy a munkásmozgalom nem tűzheti ki célul ideálok megvalósítását. De – a szocializmus és a munkásmozgalom viszonyát tekintve – ennél is tovább kell mennünk. A munkásmozgalomnak nem lehet eleve kitűzött **célja** a szocializmus megvalósítása –, a szocializmus megvalósítása a gyakorlati feladatokat betöltő munkásmozgalomnak **az eredménye** lesz. A szocializmusról mint a munkásmozgalomban lényege szerint benne rejlő célról sem beszélhetünk anélkül, hogy a történelmi materializmust föl ne adnók az immanens finalizmus elmélete javára. Ez nem azt teszi, hogy „a

mozgalom minden, a végcél semmi”, de legalább érthetővé válik belőle, hogy ennek a híres bernsteini tételnek miért volt oly nagy sikere a tömegekben, amilyenekkel a baloldaliak tételei nem dicsekedhetnek, és miért töltött be oly fontos történeti szerepet a munkásság megszervezése körül. Itt látszólag ellenem szól az a marxi tétel, hogy „az elmélet maga is történelmi erővé válik, ha eltölti a tömegeket”, valójában azonban az a tétel csak megerősíti a mondottakat. Mert egy pillantás a munkásmozgalomra és látjuk, hogy különböző elméletek töltik el a tömeget s válnak ilyenén módon különböző, sőt ellenséges vagy legalább is egymást gátló történelmi erőkké. Mindez nem válik a munkásmozgalom javára, de a munkásmozgalmat alapjául tételező szocializmus ügyét sem szolgálja. S miben térnek el egymástól uralkodó elméletek? Eszményeik, ideáljaik tekintetében. A szocializmusba való békés belenövés szociáldemokrata eszménye kétségtelenül minden tudományos alapot nélkülöző, de nem kevésbé eszmény, ideál a forradalmi átalakulás hangoztatása úgy, ahogy a baloldal teszi. (Eszményi voltára mutat a németországi helyzet alakulása.) Az „ugrásnak” megvan a tudományos alapja, az nem vonható kétségbe, de amíg az ugrást maga a történelem (amelynek objektív tényezői a nem baloldali erők is) nem tűzi napirendre, addig az ugrás ideál marad, propagandája pedig idealizmus. Mert idealizmus azt kívánni a munkásoktól, a tömegektől, hogy váljanak a szocializmus tudósaivá – tömegméretben legföljebb öntudatosságról és tudatosságról beszélhetünk. *Tömegméretben azonban csak az a történelmi folyamat tudatosítható, amely éppen végbemegy*, de az már kevésbé, amely csak végbe fog menni. Egy ilyen, jövőben beálló folyamat tudatát akár vallják, akár tagadják, lényegében eszménynek, ideálnak veszik a tudományosan nem képzett munkások és éppen ezért térnek el tőle, hol jobbra, hol balra, ezért tapasztalnak önmagukon is annyi be nem vallott ingadozást komoly, harcos munkások is. A marxizmus olyan nehéz tudomány és filozófia (pl. Lenin szerint még A Tőkét is csak az értheti meg egészen, aki áttanulmányozta Hegel Logikáját, pedig az aztán kemény dió), hogy a munkások csak annyit tudnak valóban (és nem névlegesen) fölfogni belőle, amennyire a mindennapi gyakorlat

alkalmassá teszi s mi több kényszeríti őket. „Az eszményi tényezőt, hogy hatni tudjon a társadalom fejlődésére, *előbb magának a fejlődésnek kell megteremtenie.*” (Plechanov, A marxizmus tudományos alapp problémái. Európa könyvtár 50. o. és Munka és Tudás 49. o.) (Aláhúzás az eredetiben) Az ugrás szükségességének tudatára, úgy látszik, a gyakorlat még nem kényszeríti rá a munkásosztályt, amiből arra következtethetünk, hogy az ugrás még mindig nem vált gyakorlati kérdéssé, vagyis túlzás azt állítani, hogy „**a tőkés uralom végének történelmi pillanata elérkezett**” (Egységfront füzetek 1. – kiemelés az eredetiben). Ez vágy és hangoztatása idealizmus. Szembetűnő, hogy mind a jobboldal (békés belenövés a szocializmusba), mind a baloldal (itt az ugrás pillanata – ugorjunk stb.) materialista kifejezéssel idealista tartalmat prédikál, s aztán az eredménytelenségben csodálkozik és egymást marja.

Hogy a tudományos szocializmustól való baloldali eltérésben mennyire érvényesül az idealizmus, mutatja, hogy a munkásosztályra szakadt szenvedésekért a leghatározottabb formában a szoc.dem. vezetőket okolják. („A német fasizmus soha nem jutott *volna* uralomra, ha a szociáldemokrata pártvezetők vissza nem tartották *volna* a német szociáldemokrata munkásokat a harctól” – fasisztaellenes munkások röpirata.) – „Szükségszerű volt ez a fejlődés Németországban? *Szükségszerű a polgári demokrácia megszűnése, de nem szükségszerű* (**J. A.) *a fasiszta diktatúra felállítása... Hogy az mégis bekövetkezett, mindennek a német szociáldemokrácia, a II. Internacionálé díszpártja az oka*”. Egységfront füzetek 1. 3. o. – „Lehet-e ezek után még kétség az iránt... – hogy a német szociáldemokrata párt és a szakszervezeti vezérek az osztályharcos mozgalom igazi szakítói?” (uo. 7. o.) Ezt a vádat inkább megérteném, ha a szoc.dem. *tömegek*re hárítaná a felelősséget, bár az politikának olyan jámborság volna, mintha nemzeti szocialista bandák vérengzése miatt a vérengzőket papíron akarnók felelősségre vonni. Mintha bizony

** „Nagy vétket követ el a logika ellen az, aki szembeállítja a törekvéseket a szükségszerűséggel.” (Plechanov: A marxizmus stb. 81. o.) (J. A.) [József Attila eredeti lábjegyzete]

a tömegek elfogadnák a szoc. dem. vezetők elméleteit, ha azok – legalább abban az időpontban, amikor hallják – nem volnának számukra megfelelők! A szoc. dem. vezérek tömegek nélkül politikai szempontból éppoly egyszerű magánemberek, mint a legtöbb járókelő, s ha irányíthatják a politikát, azt csak a tömegek jóvoltából tehetik. Könnyű Katót táncba vinni – tartja a közmondás, s – az emberek maguk csinálják történelmüket –, tétélezi a tudományos szocializmus. Hogy állunk hát Kautskyval, Eberttel, Braunnal vagy bármelyik társukkal? „Küszöböljük ki ezt az embert és azonnal kereslet támad helyettesére és a helyettes megjelenik tant bien que mal (akár jobb, akár rosszabb), de végül mégis megjelenik.” (Engels; idézi Plechanov I. m. Európa ktár 61. o. és Munka és tudás ktár 62. o.) Idealizmus azt hinni, hogy ezeknek vagy más *egyed embereknek* és csoportoknak a nyakába varrható az *egész emberiség* történelmi mozzanatáért a felelősség. Sőt, ha rajtuk múltna a történelem, már régen „belenőttünk volna békésen a szocializmusba” – pedig az ugye lehetetlen. Proletárok sokasága adott az ő elméleteiknek gyakorlati erőt, s minthogy elméleteik az idealizmus változatai, hajótörést kellett szenvedniök. A békés átalakulás idealizmusára pedig (vö. Spartacus-fölkelés) az teszi hajlamossá a proletárok nagy tömegeit, mert a proletároknak csak rendkívüli történelmi körülmények között nincs láncaikon kívül veszíteni valójuk –, általában azonban van veszíteni valójuk: az életük. Amíg a proletárok, akik elvégre emberek, életét tőlük idegen erők (pl. háború) nem vetik kockára, addig ők maguk eszmények kedvéért nemigen kockáztatják, márpedig a szocialista társadalom alig lehet számukra, a zöm számára több az ideálnál. Nem elég azt mondani, hogy a szoc.dem. vezetőség és a pártfegyelem akadályozta meg az általános sztrájkot és nyílt ellenállást a hitleri beköszöntő ellen, hozzá kell tenni, hogy a pártfegyelem nyilván kibúvó volt 7 millió szoc.dem. számára, hogy ne kelljen se hősi, se csúfos harcba bocsátkozniok a – túlerő ellen. A szociáldemokrácia tehát részben kibúvó, – de vegyétek el ezt a kibúvót és „azonnal kereslet támad helyettesére és a helyettes megjelenik”. Bizonyára eljön majd az idő, amikor a nyílt harc elől nem lehet kitérni, de akkor már nem is lesz szükség a kibúvó elmé-

letek oly változatos cáfolataira, mert a gyakorlat cáfolja meg őket, aminthogy a helyes elméletet is csak a gyakorlat igazolja. Egy meghatározott időben az emberiség csak olyan feladatot tűz maga elé, amelyet abban a meghatározott időben végrehajthat – miért tűznek ki maguk elé a baloldaliak olyan föladatot, amelyet ugyanakkor nem hajthatnak végre? A gyakorlat, ahogy rácáfolt a jobboldaliak elméletének egészére, éppúgy rácáfolt a baloldaliak taktikájára, vagyis az elmélet eddigi alkalmazására. Itt nem használ a jobboldaliak vezetőségének szidalmazása: maga a történelem beszélt.

Tudjuk, hogy a demokrácia diktatúra az osztályellenséggel szemben, s a diktatúra demokrácia az uralkodó osztály számára. Mégis a diktatúra és demokrácia kérdésében különül el egymástól a legélesebben jobb- és baloldal. A kölcsönös ellenségeskedés pedig olyan eredményt szül, amelyet egyik fél sem akar. A jobboldalt *beleképnyseríti* egy kispolgári demokratizmusba, a baloldalt pedig forradalmi szektariánizmusba. A jobboldalnak a „békés szocialista átalakulásról” szóló, vagyis demokratikus utópiáját már említettem, helyénvaló tehát ha a diktatúra-utópiával sem teszünk kivételt. A „szociálfasizmus” jelszava nyilván azt célozta, hogy munkásokat hódítson el a baloldal zászlaja alá s a baloldal a munkásosztály többségével rendelkezék – s akkor itt az ugrás pillanata, a proletárdiktatúra. Azonban utópia azt hinni, hogy a politikailag tevékeny munkások többségének diktatúrájával a szocializmus fölépíthető. Ilyen diktatúra lényegében csak ideig-óráig tarthatja magát. Oroszországban a kisebbségben lévő kulákság ma is nagy bajokat okoz – mihez foghat hát egy olyan diktatúra, amely a politikailag tevékeny összalakosság ellenforradalmi többségével számol s csak a munkásosztály többségét tudja maga mellett? *Diktatúra valójában csak a politikailag aktív lakosság többségén alapulhat*, a baloldali diktatúra-utópia pedig csak a munkás-ság többségére akar támaszkodni. Ismételten hallatszik az a fölfogás, hogy „a munkásságnak és a falusi szegénységnek egy agrárországban könnyebb meghódítania a hatalmat (ha az már nem tartható J. A.), de nehezebb építenie a szocializmust, míg egy túlnyomóan ipari országban – a burzsoázia nagyobb szer-

vezettsége folytán – nehezebb a hatalmat meghódítania, de – a fejlettebb termelési apparátus folytán – könnyebb a szocializmust építenie”. (Egységfrontfüzetek 1.). De ebből a fölfogásból hiányzik az utalás arra, hogy a fejlettebb termelési apparátushoz hozzátartoznak a mérnökök, a specialisták s a többnyire haragosan emlegetett munkásarisztokrácia is. Nélkülük a fejlett termelési apparátus annyira fejletlen, hogy nem is hozható mozgásba. Oroszországi perekből látják, hogy néhány mérnök – annyi év után! – nagy zavarokat okozhat –, kétségtelen, hogy az ilyen veszély a termelési apparátus fejlettségével együtt növekszik. Specialisták odaadása nélkül tehát nem valósítható meg a szocializmus, márpedig a specialisták nagyobbára polgári eredetűek. A polgári származás benső kapcsolatot jelent a polgársággal – tehát ha a specialisták odaadó részvételétől is függ a szocialista fölépítés sikere, az azt jelenti, hogy egy szocialista diktatúrának a politikailag tevékeny lakosság többségére kell alapozódnia, mert egy csupán a munkásság többségére való támaszkodás a diktatúra kísérletének véres összeomlását jelenti. Oroszországban a lakosság többsége állt a diktatúra mellé, s az így szervezhette magát állandó hatalommá. A politikailag tevékeny (aktív) lakosság többségét a proletárok azonban csakis úgy hódíthatják a maguk oldalára, ha valóban, ha személy szerint küzdenek önnön osztályérdekeikért, mert a kispolgári ideológiájú tömegek szemében csakis a munkásság fáradhatatlan küzdelme igazolhatja szemléletesen és kézzelfoghatóan a kapitalizmus kilátástalanságát.

Összegezve a mondottakat: 1. Nem lehet maradandóan akadály a munkásság gyakorlati összefogásának a jobb- és baloldal ama kölcsönös vádja, hogy a másik fél tette tönkre az egységet – mert egység a munkásmozgalomban ez ideig nem volt és nem lehetett. 2. Egységet alkotni lehetetlen olyan célok és feladatok jegyében, amelyeknek megvalósítását és betöltését nem az adott időpont tűzi napirendre, iktatja a munkásmozgalom történelmi gyakorlatába. 3. Csak olyan konkrét akciók eredményezhetnek fokról-fokra nagyobb (és nem egy csapásra teljes) egységet, amelyekre nézve már – ha nem is tudatosan – egység található a munkások között. 4. Mindvégig a mun-

kásságnak, a munkásoknak az akcióiról van szó, tehát olyan akciókról, amelyeket maguk a munkások hajtanak végre, nem pedig olyan megbízottaik, akiket az érdekelt munkások nem vonhatnak közvetlenül felelősségre. 5. A munkások gyakorlati materializmusán kell alapulnia a szocialista propaganda dialektikájának. A legfőbb egység: a tudományos szocializmus elméletének és a munkásmozgalom gyakorlatának egysége így fog megvalósulni.

S egy jámbor óhajtás: – Jó volna, ha a munkások belátnák, még mielőtt fasiszta terroristák vernék bikacsökkkel a fejükbe, hogy egymás harci akcióinak a támogatása minden eszményi pártfegyelemnél előbbre való.